

Robert Kolasa

Tworzenie się administracji państwowej na terenie Piły 1945 - 1947

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 14, 225-234

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Robert Kolasa

Piła

Tworzenie się administracji państwowej na terenie Piły 1945 - 1947

1. Powstanie Starostwa Powiatowego w Pile

W wyniku ustaleń konferencji jałtańskiej oraz umów pomiędzy Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN) a potem Rządem Tymczasowym Rzeczypospolitej i władzami Związku Radzieckiego ustalono przesunięcie polskiej granicy zachodniej i północ „Ziemiami Odzyskanymi”. Piła także należała do tych terenów. W wyniku ucieczki Niemców miasta na nowych ziemiach zachodnich były wyludnione i pozbawione jakiegokolwiek administracji. Dlatego też do momentu wykształcenia się polskiej administracji na tych terenach przejściowo zarządzali nimi wojskowi komendanci. W Pile władzę od 14 lutego 1945 roku sprawował płk Guszimow jako Komendant Wojenny. Miasto znajdowało się w stanie rozkładu, tego co nie zniszczyła wojna, było rozkradane lub niszczone przez radzieckich żołnierzy. Dodatkowo pojawili się polscy szabrownicy, którzy kradli to, co pozostało. Dzieła zniszczenia dokończyła pogoda (trwała zima) oraz pożary, których nikt nie gasił, ponieważ w mieście nie było żadnych jednostek straży pożarnej¹.

Polskie władze bardzo szybko przystąpiły do przejęcia kontroli nad tymi obszarami. Podzielono je na cztery okręgi: Śląsk Opolski, Śląsk Dolny, Pomorze Zachodnie i Prusy Wschodnie. Piła wchodziła w skład pomorskiego. Rozpoczęto tworzenie grup operacyjnych, które miały w imieniu polskiego rządu zająć nowe ziemie, stworzyć administrację i przygotować teren pod osadnictwo. Powołano Pełnomocników Okręgowych i Obwodowych, którzy mieli stać się pionierami i tworzyć administrację, pierwsi wojewódzką, a drudzy powiatową².

Zanim do Piły dotarła grupa operacyjna, miejscowy komendant wojskowy zainicjował tworzenie administracji cywilnej. Zlecił byłemu robotnikowi przymusowemu Kazimierzowi Włoczywodzie powołanie do życia magistratu, a jego samego mianował burmistrzem. Poza tym w części wydzielonej miasta, gdzie zamieszkiwali Niemcy, działała niemiecka administracja. Niemcy mieli także swego burmistrza Petersa, który bezpośrednio podlegał komendantowi miasta. Komendantura funkcjonowała do 24 września 1945 roku, kiedy to przekształciła się w Komendę Garnizonową³.

1 K. Grunberg, *Czasy wojny, 1939–1945*, Toruń 1991, 573-575; S. Żelaźniewicz, *Powstanie władzy ludowej na Ziemi Nadnoteckiej*, Rocznik Nadnotecki 1986/87, T. XVII/XVIII, s. 33; S. Żelaźniewicz, *Życie polityczne na Ziemiach Odzyskanych województwa pińskiego w Polsce Ludowej*, w: *40-lecie powrotu Ziemi Zachodnich*, Piła 1985 r., s. 7; S. Maruszczak, *Tworzenie się władzy polskiej w Szczecinie 1945-1947*, Szczecin 1972, s. 7-10.

2 S. Maruszczak, dz. cyt., s. 10–11.

3 Archiwum Powiatowe w Poznaniu oddział w Pile (APPoP), Starostwo Powiatowe Piłskie (SPP), sygn. 99/1, Sprawozdanie sytuacyjne za okres I VII do 10 VIII 1945 r. Sprawozdanie sytuacyjne za wrzesień 1945 r.,

K. Włoczywoda jako tymczasowy burmistrz od 20 marca 1945 roku sprawował władzę w mieście. Udało mu się stworzyć magistrat składający się z czterech wydziałów: gospodarki komunalnej, pośrednictwa pracy, ewidencji ludności oraz stanu cywilnego. Urząd ten funkcjonował przez sześć tygodni⁴.

W tym czasie obwód Piła został podporządkowany województwu bydgoskiemu. Tamtejsze władze już 18 II 1945 roku wysłały do miasta ekipę kolejarzy, którzy uruchomili linię kolejową pomiędzy miastami. Jednakże władze centralne zdecydowały, że Piła wejdzie w skład tworzonego województwa szczecińskiego. Ostatecznie uchwałą Rady Ministrów z 7 lipca 1945 roku została wraz z całym powiatem włączona w granice województwa poznańskiego⁵.

15 kwietnia 1945 roku przybyła do Piły 140-osobowa ekipa Urzędu Pełnomocnika Rządu Tymczasowego na Okręg Pomorze Zachodnie. (Już od 13 kwietnia działał w mieście Eugeniusz Kreidt, kwatermistrz szczecińskiego urzędu wojewódzkiego). Pełnomocnikiem Okręgowym był płk Leonard Borkowicz. Ponieważ Szczecin ciągle znajdował się w rękach Niemców, Piła stała się tymczasową stolicą Pomorza Zachodniego i pozostała nią do 7 maja 1945 r. 17 kwietnia 1945 roku odbył się w gmachu dawnej regencji w Pile symboliczny akt objęcia przez Rzeczypospolitą Pomorza Zachodniego. Pomiędzy 18 kwietnia a 19 maja w mieście przygotowywały się grupy operacyjne, których zadaniem było włączanie do Polski kolejnych powiatów.

W tym czasie do Piły przybywały pozostałe grupy operacyjne. 4 kwietnia z Łodzi przybyli przedstawiciele PURu (Państwowy Urząd Repatriacji), a także ekipa Milicji Obywatelskiej (MO) z Ostrowa Świętokrzyskiego pod dowództwem Aleksandra Suchanka, która przekształciła się w Komendę Wojewódzką MO. Przy okazji w Pile powołano do życia Komendę Miejską MO – pierwszym jej komendantem został Kazimierz Zybur. W Pile utworzono również Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) kierowany przez kpt. Kilianowicza. Pojawiły się także grupy partyjne delegowane przez ośrodek centralny i ośrodki wojewódzkie – poznański i bydgoski. 18 kwietnia przybyła ekipa techniczna – specjalistów, składająca się z inżynierów i techników, którzy mieli się zająć zabezpieczeniem i uruchomieniem zakładów przemysłowych⁶.

W ekipie Pełnomocnika Okręgowego znajdowali się ludzie, którzy mieli zająć się zagospodarowaniem Piły. Na Obwodowego Pełnomocnika Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej wyznaczono Eugeniusz Góreckiego. W skład jego ekipy wchodziło sześć osób.

Rozpoczęto tworzenie Urzędu Obwodowego Pełnomocnika Rządu, który miał być przejściowy, a jego funkcjonowanie miało trwać do momentu przekształcenia go w Starostwo Powiatowe. Do jego zadań należało: zorganizowanie wysiedlenia ludności niemieckiej i zasiedlenie miasta i powiatu ludnością polską, odbudowa zniszczonej gospo-

4 Tamże, sygn. 99/1. S. Żelaźniewicz, *Powstanie*, dz. cyt., s. 33. S. Żelaźniewicz, *Życie*, dz. cit., s. 7-8.

5 J. L. Jurgiewicz, *Społeczno-demograficzne przeobrażenia miasta Piły (1945-1985)*, Poznań 1985, s. 11. S. Żelaźniewicz, *Życie*, dz. cyt., s. 9-10.

6 P. Zaremba, *Pierwszy szczeciński rok 1945*, Poznań 1970, s. 30-40; P. Zaremba, *Walka o polski Szczecin*, Wrocław 1986, s. 122-127; P. Zaremba, *Wspomnienia prezydenta Szczecina 1945-1950*, Poznań 1980, s. 35-45; P. Zaremba, *Obszary stykowe w planowaniu przestrzennym na przykładzie regionu Piły*, Poznań 1960, s. 46; K. Kozłowski, *Między racją stanu a stalinizmem – pierwsze 10 lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim 1945-1955*, Warszawa-Szczecin 2000, s. 42-45; K. Kozłowski, *Uwagi o działalności politycznej i administracyjnej L. Borkowicza na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1949*, *Przegląd Zachodni* 1988, nr 3, s. 99-104; S. Żelaźniewicz, *Życie*, dz. cyt., s. 8; S. Żelaźniewicz, *Powstanie*, dz. cyt., s. 33; S. Maruszczak, dz. cyt., s. 14-16.

darki, zorganizowanie oświaty, służby zdrowia oraz uruchomienie instytucji codziennego życia – sklepów, zakładów rzemieślniczych i wszelakich lokali usługowych.

Sam Urząd Pełnomocnika Obwodowego Rządu Tymczasowego RP został zorganizowany tak, jak określał to statut organizacyjny. Urząd składał się z referatów. Początkowo działało 10 referatów, a do końca lipca 1945 roku utworzono kolejnych 5, z których czynnych było 13. Były to:

- 1) Ogólno-Administracyjny
- 2) Społeczno-Polityczny
- 3) Wojskowy
- 4) Karno-Administracyjny
- 5) Przemysłowy
- 6) Apropozycji i Handlu
- 7) Budżetowo-Gospodarczy
- 8) Zdrowia Publicznego
- 9) Kultury i Sztuki
- 10) Pożarnictwa
- 11) Osadnictwa i Opieki Społecznej
- 12) Inwalidzki
- 13) Drogowo-Budowlany⁷.

Zostały także wchłonięte przez Urząd agendy magistratu, które wcześniej uruchomił K. Włoczywoda. Do sierpnia 1945 roku Urząd Pełnomocnika sprawnie funkcjonował. Praca prowadzona była nie tylko w dzień, ale i w nocy. Pracowało w nim 146 pracowników. Równocześnie zmienił się Pełnomocnik. Po E. Góreckim stanowisko objął inż. Edmund Rogoziński.

W sierpniu 1945 roku Urząd Pełnomocnika, był już w pełni ukształtowany, a jego struktura wewnętrzna i obsada stanowisk wyglądała następująco:

STRUKTURA	KIEROWNICY
Pełnomocnik Rządu RP na Obwód Piła	inż. Edmund Rogoziński
Zastępca Pełnomocnika Rządu RP	Eugeniusz Górecki
Referat Ogólno-Organizacyjny	Kazimierz Włoczywoda
Referat Budżetowo-Gospodarczy	Jan Hycki
Referat Administracyjny	Leonidas Timofiejew
Referat Karno-Administracyjny	Benedykt Stawikowski
Referat Społeczno Polityczny	Stanisław Jurkiewicz
Referat Opieki Społecznej	Witold Rybicki
Referat Sanitarny	dr Zygfryd Bieda
Referat Weterynaryjny	Lekarz weterynarz Zygmunt Lipczyński
Referat Rolno-Leśny	Stanisław Mierzewski
Referat Apropozycji i Handlu	Marian Nowicki
Referat Przemysłowy	Franciszek Berwid
Referat Kultury i Sztuki	Jerzy Senderski
Referat Oświaty	Lech Ran-Rokicki
Referat Budowlany	Zbigniew Kowaleski
Referat Inwalidzki	Antoni Ryzek

⁷ S. Żelaźniewicz, *Powstanie*, dz. cyt., s. 33-34; S. Żelaźniewicz, *Życie*, dz. cyt., s.8-9.

Referat Wojskowy
 Referat Pożarnictwa
 Urząd Stanu Cywilnego
 Wydział Pracy
 Dział Meldunkowy
 Dział Mieszkaniowy

Wacław Wizgier
 Edward Czepnik
 Stefan Kopczyński
 Czesław Krużyński
 Konrad Kamiński
 Edmund Śmigieński⁸

Poza tworzeniem struktur administracyjnych w gestii Pełnomocnika znajdowało się całe życie obszaru Piły i przyszęłego powiatu. Należało uruchomić wszystkie zakłady i instytucje. Dlatego też uruchomiono dworzec (18 II 1945 r.), dzięki czemu Piła miała połączenie z dawnymi ziemiami polskimi. Od 20 marca 1945 roku działała w mieście poczta uruchomiona przez Piotra Ćwieka. Oprócz tego należało do jego kompetencji wyznaczenie granic obwodu Piła i tu wystąpiły problemy. Pełnomocnik chciał, aby do miasta należały pobliskie gromady wiejskie, które miały zapewnić miastu dostawy żywności i stać się bazą aprowizacyjną. Jednakże został on uprzedzony przez władze sąsiednich obwodów i tak gmina Motylewo została zaanektowana przez obwód Trzcianka, a gromadę Koszyce zajął obwód Wałcz. Skomplikowało to i tak już trudną sytuację mieszkańców miasta, którzy cierpieli z powodu braków żywności, ponieważ nie docierało zaopatrzenie. Walka o uzyskanie kontroli nad gromadami wiejskimi trwała całe lato 1945 roku. Sprawa ta oparła się o władze wojewódzkie w Poznaniu. Prawdopodobnie to zdarzenie zwróciło uwagę władz wojewódzkich na Piłę. W ich oczach miasto, które ucierpiało tak poważnie w czasie działań wojennych i nie potrafiło w sposób samodzielny zapanować nad sytuacją, utraciło swoje administracyjne znaczenie⁹.

Dlatego też 9 października 1945 roku wojewoda poznański powierzył z dniem 15 października administrację obwodu pilskiego staroście chodzieskiemu. W ten sposób miasto Piła weszło w skład powiatu Chodzież, a Urząd Pełnomocnika Rządu został zlikwidowany¹⁰.

Sprovokowało to tylko pilskich przedstawicieli władzy do walki o przywrócenie pozycji miasta. Pilanie nie mogli się pogodzić z utratą powiatu. Radni pilscy napisali 29 października 1945 roku memorandum z żądaniem przywrócenia powiatu – do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (WRN) oraz do Prezydium Krajowej Rady Narodowej (KRN). O całym zajściu poinformowany został członek Rady Ministrów Władysław Gomułka, który bardzo przychylnie ustosunkował się do całej sprawy i poparł działaczy pilskich. Jednakże władze wojewódzkie i powiatowe stawiały opór i nie chciały wyrazić zgody na utworzenie powiatu. Kolejny protest miał miejsce 9 listopada 1945 roku i doprowadził do utworzenia Ekspozytury Urzędu Pełnomocnika Rządu na Obwód Piła w Chodzieży z siedzibą w Pile. Organ ten miał być całkowicie samodzielny w zakresie administracyjnym. Pełnomocnikiem od 13 listopada 1945 roku był Tadeusz Kowalewski. W ten sposób powstał urząd, który w przyszłości przekształcić się miał w Starostwo Powiatowe.

8 APPoP, SPP, sygn. 99/2, Sprawy administracyjno-urzędowe. Wykaz pracowników; sygn. 99/1 Sprawozdanie sytuacyjne za sierpień 1945.

9 APPoP, SPP, sygn. 99/1, Sprawozdania sytuacyjne za lipiec, sierpień 1945; sygn. 99/46, Sprawozdanie sytuacyjne do wojewody poznańskiego za wrzesień 1945.

10 Poznański Dziennik Wojewódzki 1945–1950, Zarządzanie Wojewody jako Pełnomocnika Okręgowego Rządu RP z dnia 9 X 1945 roku w sprawie powierzenia staroście powiatowemu chodzieskiemu tymczasowej administracji obwodu pilskiego, nr 10 poz. 69/1945.

Po utworzeniu Ministerstwa Ziemi Odzyskanych dekretem KRN z 13 listopada 1945 roku, którym kierował W. Gomułka, radni pilscy zabiegali u niego o utworzenie powiatu. Ministerstwo wydało pozytywną decyzję (5 stycznia 1946 r.) w sprawie Piły, jednakże była ona sabotowana przez władze wojewódzkie¹¹.

W tym czasie, gdy trwała walka o powiat, Ekspozytura normalnie funkcjonowała. Pracowały w niej 64 osoby zatrudnione w siedmiu referatach: administracji publicznej – 40 osób, zdrowia – 3 osoby, rolnictwa – 2 osoby, aprowizacji i handlu – 10 osób, przemysłu – 3 osoby, kultury i sztuki – 1 osoba, odbudowy – 4 osoby. W kwietniu 1946 roku zmienił się kierownik Ekspozytury, został nim kpt. Roman Truszkowski¹².

Do maja 1946 roku wyjaśniała się sprawa przyszłości powiatu. Radni w Pile przygotowywali się do utworzenia starostwa. Przede wszystkim skupili się na pozyskaniu gmin wiejskich, które zapewniłyby samowystarczalność gospodarczą miasta. Chodziło o pozyskanie zaplecza aprowizacyjnego. Debatowali nad różnymi kształtami przyszłego powiatu. Działacze pilscy wyruszyli w teren, aby agitować w gminach wiejskich i podmiejskich za przystąpieniem do powiatu pilskiego. Ostatecznie uchwalili 13 maja 1945 roku, jakie tereny wejdą w skład powiatu – miasto Piła wraz z gminami: miasto i gmina Trzcianka, gmina Biała, z powiatu Wałcz gminy Róża, Skrzatusz, Łubianka, z powiatu Złotów gmina – Dolnik, z powiatu Chodzież gminy Kaczory i Nowe Ujście¹³.

28 maja 1946 roku uchwałą Rady Ministrów powołano powiat pilski. Jeszcze opór stawiał Naczelnik Ziemi Lubuskiej Frąckowiak, który w swych wypowiedziach i rozmowach z pilskimi radnymi twierdził, że Piła w sposób nielegalny otrzymała prawo stworzenia powiatu (sugerował, że radni otrzymali zgodę na powiat od władz centralnych dzięki „łapówce” – sprawa fortepianów, które władze Piły przejęły po Niemcach, a następnie przekazali w darach Warszawie). Ostatecznie udało się przezwyciężyć i tę trudność. Przystąpiono do komasacji obszaru obwodu Piła i powiatu trzcianieckiego. Do 10 października zlikwidowano Starostwo Powiatowe w Trzciance. Ekspozytura Urzędu Pełnomocnika Rządu w Pile działała do 3 września, a w jej miejsce powstało Starostwo Powiatowe. Pierwszym pilskim Starostą został Waclaw Cegięłko¹⁴.

W listopadzie 1946 roku Starostwo wyznaczyło granice Piły, tworząc zbiorczą gminę. W jej skład weszło miasto Piła, gromady wiejskie – Motylewo, Koszyce, Podlasie, osiedla podmiejskie – Krosno i Czajki, majątek ziemski (folwark) – Gładyszewo. W ten sposób powstała samowystarczalna gospodarczo i finansowo gmina¹⁵.

Starosta Powiatowy był terenowym przedstawicielem Rządu. Podlegała mu administracja ogólna. Struktura wewnętrzna Urzędu Starosty składała się z 12 referatów. Dwa z nich (weterynaryjny i osiedleńczy) do początku 1947 roku znajdowały się w Trzciance. W lutym 1947 roku całe Starostwo miało swą siedzibę w Pile, a jego struktura wyglądała następująco:

- 11 APPoP, Zarząd Miejski w Pile (ZMP), sygn. 12/76; APP, ZMP, sygn. 12/126, Opinie o obywatelach; *Powiat pilski utworzony*, Piła Mówi, nr 1(2) z 8 IX, 1946 r., s. 1-2.
- 12 APPoP, SPP, sygn. 99, Sprawozdanie ze stanu spraw personalnych w Urzędzie Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Piła w lipcu 1946, APPoP, ZMP sygn. 12/126, Opinie o obywatelach.
- 13 APP, ZMP, sygn. 12/30, Protokół z zebrania ORN z dnia 27 XI 1945 r.; protokół z zebrania Obwodowej Rady Narodowej z dnia 23 II 1946 r.; protokół z zebrania ORN 13 V 1946 r.; protokół z zebrania ORN z 22 V 1946 r.
- 14 APPoP, ZMP, sygn. 12/30, Protokół z zebrania ORN z dnia 12 VII 1946 r.; protokół z zebrania ORN z dnia 25 VII 1946 r.; R. G u m o w s k i, *Kształtowanie się i rozwój władzy ludowej na ziemi trzcianieckiej w latach 1945-1950*, Ziemia Nadnotecka 1970, t. 3, s. 14-15.
- 15 APPoP, SPP, sygn. 99/46, Zarządzenie nr 4 z 12 XI 1946 r. Starostwa Powiatowego.

Starosta Powiatowy – Waław Cegielko

Wicestarosta – Kazimierz Grajek

Referaty:

- 1) Ogólno-Organizacyjny – Jan Kolenczuk
- 2) Statystyczny – Marian Maćkowiak
- 3) Budżetowo-Gospodarczy – Stanisław Sobczyk
- 4) Administracyjny – Tadeusz Michalski
- 5) Karno-Administracyjny – Benedykt Stawikowski
- 6) Społeczno-Polityczny – Jan Ran-Rokicki
- 7) Wojskowy – Marian Szczupaczyński
- 8) Osiedleńczy – Feliks Nowakowski
- 9) Pożarnictwa – Józef Srokowski
- 10) Rolno – Leśny – Marian Szutta
- 11) Sanitarny – Marian Bieda.

W Starostwie zatrudnione były 44 osoby, z czego 15 było członkami Polskiej Partii Socjalistycznej, 2 Polskiej Partii Robotniczej, 5 Stronnictwa Pracy, 1 ze Stronnictwa Demokratycznego, a pozostali byli bezpartyjni – 22 osoby¹⁶.

2. Powstanie Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Piłi

Na terenie „Ziem Odzyskanych”, w tym i Piły nie przewidywano tworzenia Rad Narodowych. Przełom nastąpił w październiku 1945 roku, kiedy to Prezydium KRN zezwoliło na tworzenie Rad. W województwie poznańskim decyzję tę zaczęto wcielać w życie od jesieni 1945 r. W skład województwa poznańskiego weszło 13 powiatów z tzw. „Ziem Odzyskanych” w ramach Ziemi Lubuskiej. Piła była pierwszym, który stworzył Radę Narodową¹⁷. Inauguracyjne zebranie odbyło się 24 października 1945 roku. Na zebraniu obecny był Pełnomocnik Rządu oraz 20 reprezentantów miejscowego społeczeństwa. Odczytano dekret o Radach Narodowych i przystąpiono do tworzenia Rady. Przygotowywano się do wyboru jej Prezydium oraz ustalono, że z powodu braku prawnych ustaleń co do obwodu Piła utworzy się Obwodową Radę Narodową (ORN), która pełniła funkcję Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej. Bardzo burzliwa była narada dotycząca obsady stanowisk, każda z partii zabiegała o jak najkorzystniejszy podział mandatów. Ostatecznie zebranie niczego konkretnego nie rozstrzygnęło i zostało przerwane. Radni zebrali się po raz drugi 26 października i wtedy dokonali podziału mandatów w Radzie. Ustalili, że w jej skład ma wchodzić 25 osób, obsada ma się odbywać na zasadzie klucza partyjnego. Poza przedstawicielami partii politycznych w Radzie mieli zasiadać także działacze organizacji związkowych i społecznych. Ostatecznie podział mandatów wyglądał następująco: dla Polskiej Partii Robotniczej (PPR) – 4 miejsca, Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) – 4, Stronnictwa Demokratycznego (SD) – 3, Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) – 3, Związku Zawodowego Kolarzy (ZZK) – 4, Zrzeszenia Urzędników (ZU) – 2, Związku Rzemiosła (Zw. Rzem.) – 1, Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) – 1, Związku Kupców (Zw. Kup.) – 1, Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (UBP) – 1 i dla Związku Byłych Więźniów Politycznych (Zw. b. Więż. Poli.) – 1. Najsilniej w Ra-

16 APP, SPP, sygn. 99, Wykaz pracowników SPP w lutym 1947 roku.

17 S. Żelazniwicz, *Powstanie*, dz. cyt., s. 45; S. Żelazniwicz, *Życie*, dz. cyt., s. 11-12.

dzie reprezentowany był PPS, którego przedstawiciele byli często członkami związków zawodowych. Komuniści poza swoją komórką partyjną mieli wpływ na radnego delegowanego przez UBP. Żadnego miejsca w Radzie nie otrzymali działacze Stronnictwa Pracy (SP), których to bardzo oburzyło i doprowadziło do opuszczenia sali obrad na znak protestu. Po tym incydencie zebranie się zakończyło i było kontynuowane następnego dnia. 27 października ostatecznie ustalono skład Rady i wybrano Prezydium. W ten sposób ukonstytuowała się w Pile ORN. W jej szeregach znajdowało się 9 członków – PPS (z tym, że niektórzy delegowani byli przez związki zawodowe), 4 – PPR, 2 – SD i 2 – PSL, pozostali byli bezpartyjni. W skład Rady wchodziło: prezydium: Przewodniczący – Witold Rybicki – PPS; wiceprzewodniczący – Stanisław Nitrzebko – PPR; sekretarz – Tadeusz Kowalewski – ZU; ławnicy – Teofil Żebrowski – ZZK, Marian Nowacki – SD; a w skład Rady: PPR – Franciszek Berwid, dr Helena Magiera, Aleksander Domański; PPS – Zbigniew Kowalewski, Czesław Matecki, Jerzy Chałupka; SD – Jan Chmiel, Jan Kozieł; PSL – Piotr Salmon, Józef Sokołowski; ZZK – Stanisław Malatyński, Jerzy Kosowski, Józef Turczyński; ZU – Stefan Kopczyński; ZNP – Tadeusz Frankowski; Zw. Rzem. – Jan Klos; Zw. Kup. – Aleksander Wojcieszek; ZW. b. Więż. Poli. – Bernard Sobkowiak.

Cztery mandaty były nieobsadzone, ponieważ zadecydowano, że zostaną przekazane radnym delegowanym przez gminy¹⁸.

W czasie, gdy tworzyła się Rada wojewoda poznański dr Feliks Widy-Wirski mianował 28 września 1945 roku Franciszka Tobałę na stanowisko wiceburmistrza miasta wydzielonego Piła – z prawem używania tytułu wiceprezydenta. Od 31 października pełnił on obowiązki burmistrza z prawem posługiwania się tytułem prezydenta. Jego zastępcą (wiceprezydentem) został Franciszek Pietrzak. Udało im się uruchomić Zarząd Miejskiego, który stał się organem wykonawczym ORN¹⁹. Organizacja biura Zarządu Miejskiego opierała się na statucie, według którego Zarząd składał się z 7 wydziałów:

I Wydział Ogólny – jednostki organizacyjne:

- Referat Osobowy
- Referat Organizacyjny
- at Gospodarczy
- Kancelaria Główna i Sekretariat

II Wydział Administracyjny

- Biuro Ewidencji i Kontroli Ruch Ludności
- Referat Ogólno – Administracyjny
- Referat Karno – Administracyjny
- Referat Prawny
- Referat Wojskowy
- Referat Mieszkaniowy
- Referat Przemysłowy – Obrona przeciw pożarowa i przeciw lotnicza
- Referat Rolny i Osadniczy
- Referat Apropozycji
- Urząd Stanu Cywilnego

III Wydział Finansowy

- Referat Budżetowy

18 APPoP, ZMP, sygn. 103/31, Protokół z posiedzenia ORN w Pile z 24 X 1945 r. Protokół z posiedzenia ORN w Pile z 226 X 1945 r. Protokół z posiedzenia ORN w Pile z dnia 27 X 1945 r., sygn. 12/29. Wykaz radnych ORN z 26 X 1945 r.

19 B. T o b o ł a, *Franciszek Tobała – biografia – dokumenty*, Piła 1997–1999 (maszynopis), s. 7.

- Referat Podatkowy
- Kasa Miejska
- IV Wydział Społeczny
 - Referat Oświaty, Kultury i Opieki Społecznej
 - Referat Zdrowia Publicznego
 - Referat Weterynaryjny
- V Wydział Techniczny
 - Referat Budownictwa, Nadzoru Budowlanego, Zabudowy i Pomiarów
 - Referat Drogowo – Mostowy
 - Referat Ogrodnictwo Miejskie
- VI Wydział Prawny
- VII Wydział Inspekcji Miejskiej
 - Referat Kontroli Biura Zarządu Miejskiego
 - Referat Kontroli Przedsiębiorstw Miejskich²⁰.

Zadaniem Rady było doprowadzenie do sprawnego funkcjonowania miasta na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej oraz zabezpieczenie aprowizacji miasta i wspieranie akcji osadniczej. W życie wcielać to wszystko miał Zarząd Miejski. Organami pomocniczymi były komisje. Działała komisja oświatowa, budowlana, kontroli cen, osadnicza itp. Dzięki pracom tych organów powoli przywracano życie w mieście. A sytuacja była bardzo trudna, brakowało wszystkiego, miasto w 87 % utrzymywało się z dotacji. Pierwszym zadaniem było odgruzowanie i odbudowa zniszczonej tkanki mieszkaniowej miasta. Przy odgruzowywaniu oprócz ochotniczo pracującej ludności polskiej wykorzystano także przymusowo ludność niemiecką. Potem zaczęto uruchamiać elektrownie, gazownie, zakłady rzemieślnicze i handlowe, a na koniec duże zakłady przemysłowe – w tym okresie w większości znajdowały się pod kontrolą radziecką. Dodatkowo całą sytuację komplikował „szaber” dokonywany przez ludzi, pospolitych bandytów, a także pracowników administracji. Przyjeżdżały zorganizowane grupy kierowane przez władze miejskie, powiatowe, a nawet wojewódzkie, które dokonywały kradzieży mienia poniemieckiego znajdującego się w Pile²¹.

Sama ORN wykazała się dużą rozrzutnością (organizowanie wystawnych bankietów, gdy ludność miasta cierpiała z głodu) i niegospodarnością, co stwierdziła Komisja Kontroli. Problem stanowili żołnierze Armii Czerwonej, którzy dopuszczali się aktów grabieży, a poza tym nie płacili za usługi, jakie otrzymywali od miasta, np. nie zapłacili za opał czy elektryczność. Brakowało funkcjonariuszy MO, którzy zaprowadziliby porządek. Część z tych, którzy byli w mieście, nie wywiązywała się ze swych obowiązków. Zupełną bezkarnością cieszyli się członkowie UBP. Podobnie bezkarnie, a często w sposób bandycki działali funkcjonariusze Straży Ochrony Kolei²².

Do października ORN kierowała życiem miasta i poza wieloma niedociągnięciami udało jej się odbudować funkcjonowanie miasta. Jedną z pierwszych decyzji radnych

20 APPoP, ZMP, sygn. 12/77, Statut opracowany na podstawie Dziennika Urzędowego MZO nr 2 z dnia 25 III 1946 r., zatwierdzony przez MRN w Pile 1 IX 1946 r.

21 APPoP, ZMP, sygn. 12/29, Protokół z posiedzenia ORN w Pile z dnia 14 listopada 1945 r.

22 APPoP, ZMP, sygn. 12/29, Protokoły Komisji Kontroli Społecznej 1946-50, sygn. 12/48. Protokół z obrad ORN w Pile z dnia 13 XI 1945 r.; SPP, sygn. 99/1, Sprawozdanie Pełnomocnika Rządu za sierpień 1945; ZMP, sygn. 12/30, Protokół z zebrania w SP w dniu 14 IX 1946 r.

było ustalenie polskich nazw ulic i placów, aby nadać miastu polski charakter. W mieście funkcjonowały wszystkie potrzebne urzędy, instytucje oraz zakłady pracy. W tym okresie uruchomiono połączenia kolejowe i samochodowe, pocztę, szpital, przychodnię, aptekę, żłobek, przedszkola, szkoły podstawowe, średnie i zawodowe, sierociniec i instytucje – komendę MO, straż pożarną, PUR, Urząd Ziemski i wiele innych.

Poza tym radni wdali się w batalię o uratowanie powiatu, która zakończyła się dla nich i całej społeczności sukcesem. Brali także udział w przygotowaniach do głosowania ludowego – referendum. Zadanie ich polegało na wyznaczeniu okręgów wyborczych i stworzeniu komisji wyborczych²³. W tym czasie doszło do kilku zmian personalnych w Zarządzie Miasta i ORN. Ze stanowiska wiceprezydenta odszedł dotychczasowy działacz F. Pietrzak, a jego miejsce 1 lutego 1946 roku zajął Kazimierz Włoczywoda – PPS, a po nim stanowisko objął (30 kwietnia 1946 r.) Franciszek Berwid z PPR²⁴.

Przygotowania do utworzenia Miejskiej Rady Narodowej trwały przez cały wrzesień. Planowano, że Rada będzie liczyć 32 radnych z czego 26 mandatów będzie obsadzonych, a pozostałe 6 będą w rezerwie. 12 miejsc będzie przeznaczonych dla partii politycznych, a 14 dla organizacji społecznych. Podział ten ustalano na posiedzeniu komisji międzypartyjnej.

14 października doszło do przemianowania Obwodowej Rady Narodowej na Miejską Radę Narodową (MRN). Podczas tego inauguracyjnego posiedzenia wybrano nowe Prezydium oraz nowych radnych – w praktyce większość mandatów znajdowała się w rękach tych samych ludzi lub w rękach organizacji, które za nimi stały. Ostatecznie po wyborach w skład MRN weszli: przewodniczący – Teofil Żebrowski – ZZK; zastępca przewodniczącego – Wiktor Wolejek – PPR; członkowie prezydium Czesław Matecki – PPS, Lech Ran -Rokicki – SP i Adam Dąbek – PPR; oraz radni: PPS – Stanisław Mączewski, Franciszek Zakrzewski, Benedykt Stawikowski; PPR – Józef Pawliński, Wojciechowski; SP – Jerzy Senderski, Jan Klusiński; ZZK – Franciszek Lenatowski; Zw. b. Więźniów Polit. – Bernard Sobkowiak; Zw. Inwalidów – Władysław Scholl; spółdzielczość – Jerzy Rygier; Powiatowa Rada Związków Zawodowych (PRZZ) – Stanisław Maj, August Andrusik; [przedstawiciel przemysłu – Ignacy Mazur; Powiatowy Związek Cechów – Franciszek Szymański; Samopomoc Chłopską (SCh) – Feliks Zieliński; organizacje młodzieżowe – Franciszek Saturn-Ratajczyk; ZW. Kos. – Marian Nieziółkiewicz; Polski Związek Zachodni(PZZ) – dr Helena Magierowa; ZNP – Szczepan Nałęcz²⁵.

W Radzie podobnie jak w Starostwie władza i kluczowe stanowiska opanowane były, przez PPS i komunistów z PPR. Jednakże w tym okresie przewagę miał PPS. Inne stronnictwa nie miały większego znaczenia, pełniły funkcje „dekoracyjne”, aby legitymizować rodzący się system polityczny. Opozycyjne PSL nie odgrywał w mieście większej roli, a jego znaczenie marginalizowało się z upływem czasu.

Po utworzeniu MRN radni przygotowywali się do powołania Powiatowej Rady Narodowej (PRN). Jednak jej powstanie odwlekało się. Nie pomagały ponaglenia Woje-

23 APP, SPP, sygn. 99/46, Sprawozdanie. Ankieta formalna dla Instytutu Bałtyckiego.

24 APP, ZMP, sygn. 12/126, Opinie o obywatelach.

25 APPoP, ZMP, sygn. 12/30, Protokół z posiedzenia ORN w Pile z dnia 27 IX 1946 r.; sygn. 12/29, Protokół z posiedzenia MRN w Pile z dnia 28 X 1946 4.; sygn. 12/101, Akta personalne radnych. Akt ślubowania radnych MRN z dnia 15 XI 1945 r.; *Miejska Rada Narodowa w Pile*, Piła Mówi nr 7 (8) z 20 X 1946, s. 1-2.

wódzkiej Rady Narodowej, która domagała się utworzenia jej do końca stycznia 1947 roku²⁶. Sytuację komplikowało tworzenie Starostwa Powiatowego, a potem przygotowania do kampanii wyborczej i same wybory. Ostatecznie Powiatowa Rada Narodowa została powołana do życia 22 lutego 1947 roku. Przewodniczącym PRN został członek PPR Roman Brotow z Trzcianki, a w skład Prezydium weszli: Michał Wikliński, Władysław Szadkowski i Józef Girzejewski. W jej skład wchodziło czterdziestu członków. Wybory do Rady i ślubowanie odbyło się w obecności przewodniczącego MRN T. Żebrowskiego, przewodniczącego WRN Zygmunta Piękowskiego oraz starosty W. Cegiełki²⁷.

W ten sposób w ciągu niepełnych dwóch lat utworzyły się w Pile wszystkie szczeble administracji potrzebne do funkcjonowania miasta. Po wyborach sejmowych w 1947 roku władzę w mieście zaczęła przejmować PPR. Jedną z pierwszych ofiar był sam prezydent Piły F. Tobała, oskarżony o szkodliwą i nielegalną transakcję, w wyniku której sprzedał mienie należące do miasta. Pod tym pretekstem zastosowano wobec niego areszt domowy a następnie został zesłany do obozu pracy na okres dwóch lat²⁸. Była to jedna z wielu ofiar politycznej czystki, jaką zastosowało PPR w stosunku do swych rywali. Komuniści od 1947 roku nielegalnymi metodami (przy wykorzystaniu aparatu milicyjno-partyjnego) przechwytywali władzę we wszystkich placówkach administracyjnych.

26 APPoP, ZMP, sygn. 12/70, Polecenie WRN z dnia 14 I 1947 r.; sygn. 12/30, Protokół z posiedzenia MRN w Pile z dnia 23 I 1947 r.

27 R. G u m o w s k i, dz. cyt., s. 14–15; *Witamy Powiatową Radę Narodową*, Piła Mówi, nr 8 (26) z 23 II 1947 r., s. 3.

28 B. T o b o ł a, dz. cyt., s. 10-11; APPoP, ZMP, sygn. 12/30, Protokół z posiedzenia MRN w Pile z dnia 11III1947 r.